

राज्य कुटुंब कल्याण कार्यालय, पुणे
महाराष्ट्र राज्य

अतिरिक्त संचालक दूरध्वनी क्रमांक (वै) - कार्यालय दूरध्वनी क्र. -	२६०५८९९६ (वै) २६०५८७३९ (का) २६०५८१३९ (का) २६०५८४७६ (का)	अतिरिक्त संचालक, आरोग्य सेवा, कुटुंब कल्याण, माता बालसंगोपन व शालेय आरोग्य, कुटुंब कल्याण भवन, राजा बहादूर मिल रोड, रेल्वे स्टेशनच्या मागे, पुणे ४११ ००१. फॅक्स नं.-०२० - २६०५८७६६ / २६०५८२१८ / २६०५८१०९ Email ID : spm.pune1@gmail.com
<u>आरोग्य सेवा</u>		जा.क्र.राकुक्का /बाल आरोग्य-१५(क)/एचबीवायसी कार्यक्रमाच्या कामकाजाबाबत/ /२०२२ दि ९/५/२०२२ ३६०२२५-२८८

प्रति,

- जिल्हा शल्य चिकित्सक,
सामान्य रुग्णालय..... सर्व
- वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी,
महानगरपालिका..... सर्व

विषय - एचबीवायसी कार्यक्रमांतर्गत शहरीभागातील आशांनी दयावयाच्या गृहभेटीबद्दल मार्गदर्शक सुचना.....

राज्यातील बालमृत्यूदर कमी करण्यासाठी आणि बालकांची पोषण स्थिती सुधारण्यासाठी, शारिरीक वाढ आणि विकास होण्यासाठी गृहस्तरावर बालकांची काळजी (HBYC)हा महत्वाचा कार्यक्रम आहे.या कार्यक्रमांतर्गतशहरी भागातील आशांचे पाच दिवसीय प्रशिक्षण घेऊन प्रशिक्षित झालेल्या आशांमार्फत बाळाला त्याच्या वयानुसार ३,६,९,१२,१५ महिने पुर्ण झाल्यावर भेट देण्यात येते.

उद्देश : वयाच्या ३ महिने पुर्ण झाल्यानंतर ते १५ महिने पुर्ण झालेल्या बालकांना आशांमार्फत गृहभेटी देऊन पोषण, आरोग्य, बाल विकास आणि वैयक्तिक आणि परिसर स्वच्छता या चार प्रमुख बाबींवर भर देणे हा आहे.

एचबीवायसी कार्यक्रमा करीता लक्ष्यः ३महिने पुर्ण झालेल्या बालकापासुन ते १५ महिने पुर्ण झालेल्या बालकापर्यंत बालके .

एचबीवायसी अंतर्गतशहरी भागातील आशांनी दयावयाच्या गृहभेटीबद्दल मार्गदर्शक सुचना :

१. आशा व्दारे भेटीचे कार्यक्रमः

- Routine HBNC गृहभेटी व्यतिरिक्त प्रत्येक बाळाला त्याच्या वयानुसार ३,६,९,१२,१५ महिने पुर्ण झाल्यावर भेट दयावी.
- आशांनी भेटीकरीता एचबीवायसी कार्ड, एमसीपी कार्ड, HBYCकार्यसहाय्यक पुस्तिकेचा (Job - Aids) वापर करावा.
- भेटी दरम्यान पालकांसोबत एमसीपी कार्ड मधील बालकाच्या वाढ व विकासाबद्दल दिलेल्या बाबींवर चर्चा करावी. यामध्ये निव्वळ स्तनपान, पूरक आहारासोबतच स्तनपान सुरु आहे किंवा नाही, पुरेसा पूरक आहार, वयानुसार लसीकरण व सुरवातीच्या काळातील बालकाचा विकास या सर्व बाबींची खात्री करुन घ्यावयाची आहे.
- बाळाच्या विकासाची प्रगती बघण्यासाठी घरात उपलब्ध खेळणी, इतर साहित्य यांचा उपयोग करावा.
- बालकाच्या तपासणीनंतर आशाने एचबीवायसी कार्ड व एमसीपी कार्ड वर त्यासंबंधी नोंद करावी.

शहरी भागातील आशांनी गृहभेटी दरम्यान करावयाच्या बाबी:

गृह भेट	आशा
३ महिने पुर्ण	<p>निव्वळ स्तनपानाकरीता मदत करणे.</p> <ul style="list-style-type: none"> • हात धुण्याच्या योग्य पद्धतीबाबत मार्गदर्शन करणे. • वयानुसार योग्य खेळ व संवाद • लसीकरणाची स्थिती तपासणे. • माता बाल संरक्षण कार्डवर वजनाच्या नोंदी तपासणे व वाढीतील स्थिरता ओळखणे.
६ , ९ , १२ , १५ महिने पुर्ण	<ul style="list-style-type: none"> • वरील सर्व कामे तसेच. • पुरक आहार सुरु करणे व स्तनपान सुरु ठेवण्याविषयी मार्गदर्शन करणे. • वयानुसार योग्य खेळ व संवाद • संपूर्ण लसीकरणाची खात्री करुन घेणे. • प्रतिबंधात्मक IFA वORSयांचे वाटप करणे व त्यांच्या योग्य वापराबाबत मार्गदर्शन करणे.

- एखादया बालकाला संदर्भ सेवेची आवश्यकता असल्यास त्याला संदर्भित करुन त्याची सुचना ना.प्रा.आ.केंद्राच्यापीएचएन / इन्चार्ज अधिपरिचारीका /वैदयकीय अधिकारी यांना दयावी.
- भेटी दरम्यान अति जोखमीची बालके, जन्मतः कमी वजनाची बालके, कुपोषित, एसएनसीयु/ एनआरसी मधून डिस्चार्ज झालेली बालके यांच्याकडे विशेष लक्ष दयावे.

२. भेटीचे नियोजनः

- नागरीभागातील ३ ते १५ महिने पुर्ण झालेली एकूण बालकांना ३ महिने पुर्ण झाल्यानंतर एक भेट देणे अपेक्षित आहे. याकरीता ३ ते १५ महिने वयोगटातील बालकांची यादी आशा सेविकेने तयार करावी. तसेच दर महा सदर यादी अदयावत करावी.
- प्रशिक्षण झाल्यानंतर आशांनी लगेच गृहभेटी देणे सुरु करावे.
- भेटीनंतर बालकांची निरिक्षणे एचबीवायसी कार्डवर तसेच मातेकडील माता व बाल संरक्षण कार्ड वर आशाने नोंदवायची आहेत.
- तसेच सर्व आशांकडे माता व बाल संरक्षण कार्डची एक प्रत असणे आवश्यक आहे.

३. विकासात्मक विलंब (Development Delay).

- सदर कार्यक्रमांतर्गत गृहभेटी दरम्यान आशांनी बालकांमधील विकासात्मक विलंब ओळखणे अपेक्षित आहे.
- आशा जाँब एड व माता व बाल संरक्षण कार्ड यामध्ये वयानुसार विकासाचे टप्पे व विलंबाबाबत धोक्याचे संकेत याबाबत माहिती दिलेली आहे. या माहितीच्या आधारे विकासात्मक विलंब ओळखावयाचे आहेत.
- विकासात्मक विलंब आढळलेल्या बालकांना जिल्हा स्तरावरील डिईआयसी किंवा जवळच्या ना.प्रा.आ.केंद्रामध्ये संदर्भित करावे.
- विकासात्मक विलंब आढळलेल्या सर्व बालकांची यादी आशा, इन्चार्ज अधिपरिचारीका यांच्याकडे व ना.प्रा.आ.केंद्र येथे ठेवण्यात यावी तसेच सदर यादी दरमहा आरबीएसके डीपीएस/डिईआयसी मॅनेजर यांना पाठवावी.

४. आजारी बालकेः

- गृहभेटी दरम्यान आशांनी एचबीवायसी प्रशिक्षणाच्या सूचनांनुसार बालकांमधील महत्वाचे आजार जसे की, न्युमोनिया, डायरिया, स्तनपानातील अडचणी, जन्मजात व्यंग ओळखून आजारी बालकांना संदर्भित करावयाचे आहे.
- तसेच संदर्भादरम्यान घ्यावयाच्या काळजीबाबत पालकांना मार्गदर्शन करावे.

५. पुरक आहारः

- गृहभेटी दरम्यान ६ महिने पुर्ण झालेल्या बालकांना पूरेसा पुरक आहार मिळण्यासाठी मातांचे मार्गदर्शन करावयाचे आहे.

६. अहवालः

- आशाकरीता व सीपीएम करीता एचबीवायसी मासिक अहवाल नोंदवही नमुना प्रपत्र क्र. २ व १ मध्ये जोडला आहे.

- विकासात्मक विलंब आढलेल्या सर्व बालकांची यादी आरबीएसके / डीईआयसी मॅनेजर यांना दयावयाची आहेत.
- या सर्व बालकांची तपासणी प्रा. आ. कें. / आरएच / डीएच/ डीईआयसी येथे करावे.
- ना.प्रा. आ. केंद्र येथील पीएचएन अथवा इन्चार्ज अधिपरिचारीका यांनी सर्व अहवाल एकत्रित करून करून सीपीएम यांनी राज्य कार्यालयाकडे (मुंबई dcmasha530@gmail.com व पुणे ashafollowupreport@gmail.com) या ई-मेल आयडी वर पाठवावा (अहवालाचा नमुना प्रपत्र क्र.२ ला जोडला आहे). तसेच गुगल शीट वरही भरावा.

७. संनियंत्रण आणि पर्यवेक्षण:

- इन्चार्ज अधिपरिचारीका यांनी आशांनी दिलेल्या भेटीचे पर्यवेक्षण करावे. पर्यवेक्षणा दरम्यान आशांनी एचबीवायसी कार्ड व माता व बाल संरक्षण कार्ड मध्ये केलेल्या नोंदी तपासाव्यात.
- पर्यवेक्षणादरम्यान आढळलेल्या त्रुटींवर मासिक बैठकीमध्ये ना.प्रा. आ. केंद्र येथील चर्चा करावी.
- इन्चार्ज अधिपरिचारीका यांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील प्रत्येक आशाच्या कार्यक्षेत्रातील किमान १०% बालकांच्या घरी जाऊन आशांनी केलेल्या भेटींचे संनियंत्रण करावे. पर्यवेक्षणा दरम्यान आशांनी एचबीवायसी कार्ड व माता व बाल संरक्षण कार्ड मध्ये केलेल्या नोंदी तपासाव्यात.
- सहाय्यकारी पर्यवेक्षणामध्ये झालेल्या चुका शोधण्याऐवजी कामे कशा प्रकारे सुरळीत पार पडतील याकडे लक्ष द्यावे..
- आशांनी लाभार्थींची यादी, त्यांच्या संबंधित नोंदी आणि रेकॉर्ड/याद्या अद्यावत कराव्यात.

८. आढावा

- ना. प्रा. आ. केंद्र, स्तरावर नियमित बैठकांमध्ये आढावा डीआरसीएचओ / सीपीएम कडून घेण्यात यावा.
- आरसीएचओ / सीपीएम यांनी राज्यस्तरावर अहवाल सादर करावा.
अहवाल घेताना खालील निर्देशकांवर भर देण्यात यावा :
  १. आशांनी भेट दिलेल्या बालकांची संख्या .
  २. आशांनी विकासात्मक विलंब शोधलेल्या बालकांची संख्या .
  ३. आशामार्फत विकासात्मक विलंब आढळलेल्या बालकांना संदर्भित सेवा पुरविण्यात आलेल्या अशा बालकांची संख्या .
  ४. आशामार्फत आजारी बालकांचे निदान व संदर्भ सेवा .
  ५. आशांनी ओआरएसचे वाटप केलेल्या बालकांची संख्या .
  ६. आशांनी आयएफए सिरप वाटप केलेल्या बालकांची संख्या.

७. वयानुसार लसीकरण झालेल्या बालकांची संख्या
८. एनआरसी मध्ये संदर्भीत केलेल्या बालकांची संख्या

- NHM PIP नुसार आशांना एचबीवायसी या कार्यक्रमांतर्गत भेटीचा मोबदला देण्यात यावा.

अतिरिक्त संचालक, आरोग्य सेवा ~~करीता~~

कुटूंब कल्याण माता बाल संगोपन व शालेय आरोग्य, पुणे.

प्रत माहितीसाठी सविनय सादर -

- १) मा.अपर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंजालय, मुंबई.
- २) मा.आयुक्त, आरोग्य सेवा तथा अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, मुंबई.
- ३) मा.संचालक, आरोग्य सेवा, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.

Annexure -1

सीपीएम करीता एचबीवायसी मासिक अहवाल नोंदवही

आशाचे नाव
जिल्हा

ना.प्रा.आ.केंद्र

तालुका

अ.क्र.	निर्देशांक	कालावधी	एप्रिल	मे	जून	जुलै	ऑगस्ट	सप्टेंबर
१	आशांनी भेट दिलेल्या बालकांची एकुण संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
२	आशांमार्फत ओआरएस मिळालेल्या बालकांची एकुण संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
३	आशांमार्फत आयएफए मिळालेल्या बालकांची एकुण संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
४	वयानुसार नियमित लसीकरण झालेल्या बालकांची एकुण संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
५	आशांनी शोधलेल्या आजारी बालकांची संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
६	जवळच्या आरोग्य केंद्रात संदर्भित केलेल्या आजारी बालकांची संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
७	पुरेसा पूरक आहार मिळालेल्या बालकांची संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
८	कमी वजनाच्या बालकांची संख्या (एमसीपी कार्डच्या आलेखामध्ये पिवळ्या रंगात असलेली बालके)	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						

अ.क्र.	निर्देशांक	कालावधी	एप्रिल	मे	जून	जुलै	ऑगस्ट	सप्टेंबर
		१५ महिने						
९	अती कमी वजनाच्या बालकांची संख्या (एमसीपी कार्डच्या आलेखामध्ये लाल रंगात असलेली बालके)	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
१०	विकासात्मक विलंब आढळून आलेल्या बालकांची संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
११	विकासात्मक विलंब आढळून आलेल्या बालकांपैकी एएनएम, आरोग्य केंद्र, आरबीएसके इ. कडे संदर्भित केलेल्या बालकांची संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
१२	पर्यवेक्षकीय भेटी दिलेल्या आशांची एकुण संख्या	३ महिने						
		६ महिने						
		९ महिने						
		१२ महिने						
		१५ महिने						
१३	६ व्या महिन्यात भेट दिलेल्या बालकांपैकी किती बालके निव्वळ स्तनपानावर होती							
१४	९ व्या महिन्यात भेट दिलेल्या बालकांपैकी किती बालकांना व्हीटॅमिन अे चा पहिला डोस मिळाला							
१५	एकुण भेट दिलेल्या बालकांपैकी किती बालकांना एनआरसी / सीटीसी ला संदर्भित / दाखल केले							

